

ERFGOED BRUSSEL

December 2018 | Nr029

Dossier HISTORISCHE INTERIEURS

Varia DE RESTAURATIE VAN HET *CHEVAL MARIN*
HET ŒUVRE VAN ARCHITECT FRANÇOIS VAN MEULECOM
GESPREKKEN OVER IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED

DOSSIER

BLOEMENWERF VAN HENRY VAN DE VELDE (1895-1896)

ONDERZOEK OVER
EEN MYTHISCHE
CONSTRUCTIE

ANNE VAN LOO
ARCHITECT EN STEDENBOUWKUNDIGE

Gezicht op de centrale hal in haar huidige toestand, voor restauratie (foto P. Schmückle von Minckwitz).

DE HERONTDEKKING VAN HET DUITSE OEUVRE VAN HENRY VAN DE VELDE IN DE TWEEDE HELFT VAN DE JAREN 1970 LIET TOE OM DE GROTE AFSTAND TE VERKLAREN DIE ER LEEK TE BESTAAN TUSSEN DE ROMANTIEK VAN BLOEMENWERF, ZIJN ALLEREERSTE HUIS VAN 1895, EN HET OPVALLENDE FUNCTIONALISME VAN LA NOUVELLE MAISON, ZIJN VIERDE EN LAATSTE EIGEN WONING, DIE HIJ IN 1927 NIET VER VAN BRUSSEL, IN TERVUREN, BOUWDE¹. Recent onderzoek over Bloemenwerf werpt een bijkomend licht op dit vraagstuk.

Voor het een studieobject werd, was Bloemenwerf vooral een mythe². Talrijke aspecten van het ontwerp waren nog niet gedocumenteerd: het oorspronkelijke terrein, de inplanting, de constructiewijze, de materialen en afwerkingen, de uitrusting... Zelfs het vreemde uitzicht van het huis en zijn ongewone ruimtelijke organisatie waren nauwelijks onderzocht. Het is precies op die aspecten die essentieel zijn voor de restauratie dat ons onderzoek zich heeft toegespitst³. Hoewel dit het eerste gebouw is van een kunstenaar zonder architectuuropleiding, getuigt het huis immers van ruimtelijke beheersing en een opmerkelijk talent en aandacht voor technische perfectie⁴. Het vertelt ons ook meer over de essentiële rol van materiaal- en kleurkeuze, ingegeven door de *'conception rationnelle'* die van de Velde zijn hele leven lang verdedigde⁵.

EEN ROMANTISCH EN RATIONEEL HUIS

Van de Velde deed zelf het relaas over hoe hij afstapte van de schilderkunst om zich aan de toegepaste en industriële kunsten te wijden. Hij bracht ook verslag uit van de gebeurtenissen die hem ertoe brachten om als autodidact zijn

Afb.1

Toegangsweg van het portiek naar de hoofdingang van Bloemenwerf (foto Charles Lefébure, 1899 © AML, FS X 882/0001/001/05).

Afb.2

C.F.A. Voysey, tekening voor *Walnut Tree Farm*, 1890 (© RIBA Collections, RIBA94209).

Afb.3

Voorgevel (west) in 1898 (uit *L'Art décoratif. Revue internationale d'art industriel et de décoration*, Parijs, oktober 1898).

Afb.4

Maria van de Velde en haar dochters Nele en Hélène voor het portaal van Bloemenwerf, Vanderaeyleaan, 1900 (privéverzameling).

eigen woning te ontwerpen⁶. De context waarin dit in vele opzichten opmerkelijke huis tot stand kwam en de herwaardering van de rol die zijn jonge echtgenote Maria Sèthe daarin speelde, geven een beter inzicht in deze ontstaansgeschiedenis.

In juni 1894, vlak na hun huwelijk, woonden Maria en Henry op uitnodiging van Louise Sèthe, de moeder van Maria, in een kleine studio die was ingericht in de familiewoning in Ukkel. We weten dat dit huis in de Dieweg lag, net tegenover het terrein dat Louise Sèthe in januari 1895 kocht in de Vanderaeyleaan. Ze moedigde het jonge echtpaar aan om daar een huis te bouwen volgens de principes die ze zelf nastreefden⁷. De nabijheid vereenvoudigde het werk en het heen-en-weergeloopt eigen aan alle fasen van het werk, van de uitwerking van het minutieuze inplantingsplan tot de opvolging van de bouw en inrichting van het interieur, en dit in een periode dat van de Velde aan de inrichting werkte van de salons voor de Parijse galerij *L'Art Nouveau*⁸.

Na de voltooiing van Bloemenwerf vroeg Louise Sèthe haar schoonzoon om ook haar eigen woning te bouwen op dit uitgestrekte terrein van 71 are (1897-1898)⁹. Beide eigendommen waren enkel van elkaar gescheiden door een haag. Bloemenwerf was 51 are groot en was bereikbaar vanaf de laan (toen nog een simpele geplaveide weg) via een brede, dubbele houten poort tussen bakstenen pijlers (afb.4). De scenografie die van de Velde bedacht verschilt van de huidige zijdelingse toegang tot het huis. Van de Velde benadrukte de axiale symmetrie van de voorgevel: eens voorbij de poort, na enkele stappen en een lichte kromming naar rechts, rees het huis bijna frontaal en in volle hoogte op aan het einde van een lang pad afgeboord met bloemen en bomen (afb.1).

DE GEVELS WEERSPIEGELEN HET INTERIEUR

Onderzoek heeft uitgewezen dat van de Velde zich vooral heeft geïnspireerd op C.F.A. Voysey (1857-1941),

aan wie hij niet alleen het idee van een cottage met opeenvolgende topgevels ontleende, maar ook details als de bepleisterde gevels met groene luiken, de banken die de ingang flankeren, of de tonnen om het regenwater van de daken op te vangen¹⁰ (afb. 2).

Al in 1898, toen het huis nog maar net voltooid was, verschenen er foto's van Bloemenwerf in het eerste nummer van *L'Art décoratif* en in andere bladen¹¹. Het gaat om zwart-witbeelden van de gevels en de belangrijkste details van de inrichting (afb. 3). Daaruit blijkt dat het huis relatief weinig structurele veranderingen heeft ondergaan, behalve de discrete toevoeging in 1955 van een uitbouw aan de achterkant, boven het atelier¹². Zowel de buiten- als de binnenafwerking werden echter wel grondig gewijzigd.

De compacte vorm van het gebouw is duidelijk van binnen naar buiten ontworpen. De schuine hoeken benadrukken de verticaliteit van de voorgevel en onderlijnen het omhul-

Afb. 5

Maria in de hal, met een jurk ontworpen door van de Velde, 1898. Op de achtergrond haar portret geschilderd door T. Van Rysselberghe (© ENSAV – La Cambre, 5344 S).

Afb. 6

Gezicht op het bureau vanuit de gaanderij, rond 1900 (privéverzameling).

lende aspect van de constructie. De Angelsaksische en regionalistische interpretatie die van de Velde gaf aan de typologie van het landhuis dankt zijn vormgeving aan het volume van de centrale, over twee verdiepingen doorlopende hal, met een onregelmatige vijfhoek als grondplan. Het hart van het huis baadt in natuurlijk licht dat binnenvalt door een groot bovenlicht. De trap in licht hout bevindt zich recht tegenover de toegangsdeur. Zijn aanzet in rechte hoek, uitgevend op een kleine overloop, dialogueert met de tegenoverliggende schuine muur en bepaalt de vorm van de hal – een centrale en dynamische ruimte, gedomineerd door het prachtige portret van Maria Sèthe dat Théo Van Rysselberghe schilderde in 1893 (afb. 5). Dit neo-impressionistische werk is het belangrijkste element in de ruimte, samen met de gaanderij van de eerste verdieping, die ook toegankelijk is via de zijtrap die discreet vertrekt aan de linkerkant van de overloop. In het brede deel van deze gaanderij dat overeenstemt met het centrale

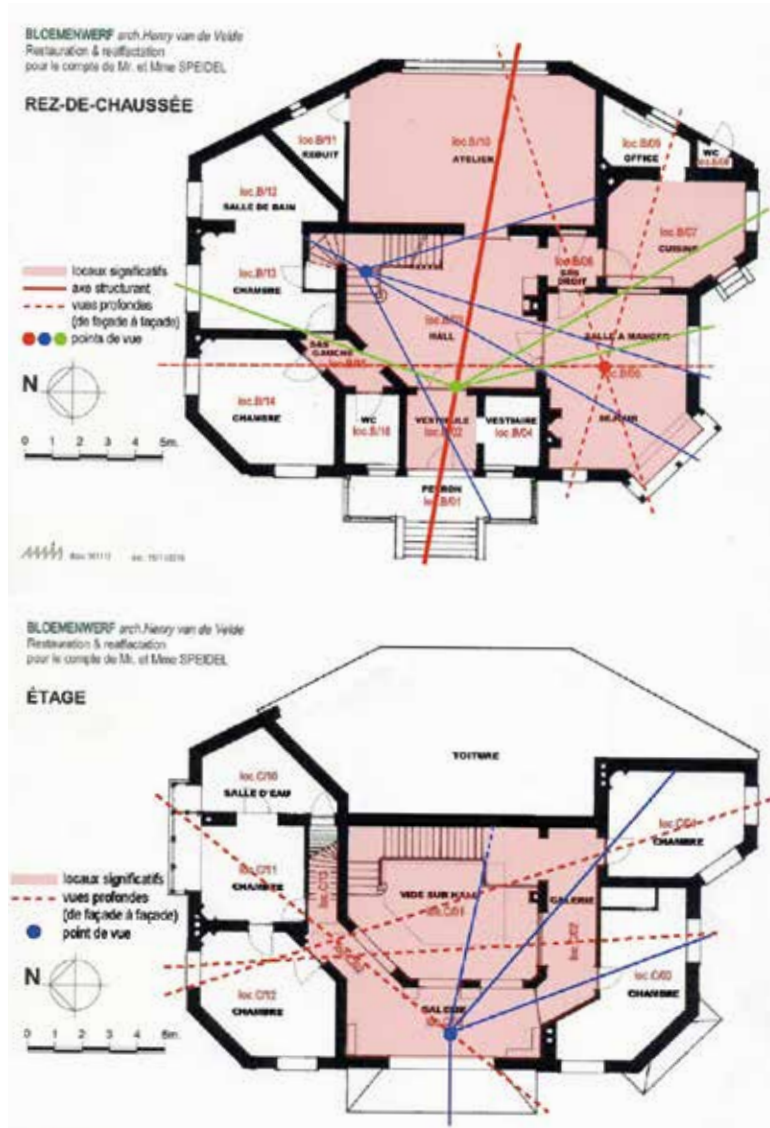
deel van de voorgevel, richtte van de Velde in een latere fase (1898) zijn bureau-bibliotheek in. Op die plaats verving hij de borstwering door dubbelzijdige lage vitrines (afb. 6).

.....
**DE KRACHT VAN DE
 RUIMTELIJKE ORGANISATIE**

De centrale hal geeft via brede muuropeningen, waarvan de meeste voorzien zijn van drieledige deuren, rechtstreeks uit op de belangrijkste vertrekken (vestibule, atelier en woonkamer). De privévertrekken zijn op hun beurt indirect bereikbaar via kleine sassen aan weerszijden van de centrale as die van het bordes naar het atelier loopt. Deze lichtjes schuin lopende, structurende as (oost-west) doorkruist het hele huis en ligt in het verlengde van het oorspronkelijke toegangspad door de tuin. De andere as (noord-zuid) verbindt de woonkamer met de werkkamer via de centrale hal (afb. 7)¹³. De gaanderij op de verdieping wordt benadrukt door behangpa-

pier met contrasterende motieven (grote voluten) op de achterwand. Het bovenlicht is voorzien van licht roze-purper 'kathedraalgas' (zoals de beglazing van het binnenschrijnwerk) dat het kille daglicht tempert en de ruimte in een zachte en warme sfeer doet baden.

Daar waar ze niet strikt noodzakelijk waren, liet van de Velde de deuren weg, of ontwierp hij ze zodanig dat ze kunnen openklappen zodat de verschillende vertrekken één grote ruimte kunnen vormen. De grote ruimtelijke soepelheid nodigt uit tot een lusvormige architecturale wandeling, met diepe diagonale doorkijken die de ruimte vergroten en ze naar buiten openen (afb. 8a, b en c). De hiërarchie van de ruimten van een traditionele burgerwoning (en de iets vrijere variatie daarop in landhuizen) is hier verdwenen en vervangen door een huiselijk leven dat volledig gericht is op artistieke productie. Desondanks spelen niet alle vertrekken van Bloemenwerf een even belangrijke structurende rol¹⁴.

Fig. 7
De belangrijkste ruimten en de structurerende assen van de beneden- en eerste verdieping (plan getekend door de auteur).

Afb.8a
De centrale hal en vestibule in 1898. De borstwering van de eerste verdieping is nog intact. Rechts van deur het doek *Veld met klaprozen* van V. Van Gogh (1889). Links een katagami en een vitrinekast ontworpen door Van de Velde [uit *L'Art décoratif. Revue internationale d'art industriel et de décoration*, Parijs, oktober 1898].

Afb.8b
Maria en Nele van de Velde op de trap. Op de achtergrond het tekenatelier, 1900 (privéverzameling).

Afb.8c
De hal van Bloemenwerf. Maria draagt een jurk ontworpen door van de Velde. Links het portret van Maria geschilderd door T. Van Rysselberghe (© ENSAV-LA Cambre 5240 S).

Afb.9a

Het bureau met bibliotheek op de gaanderij en het dynamografische behangpapier, 1900. De borstswering is vervangen door vitrines. Op de achtergrond van de Veldes handpers *La Joyeuse* (foto Charles Lefébure, 1896 © AML, FS X 882/0001/002/08).

Afb.10

De eetkamer met haar doorgeefluik naar de keuken (uit *L'Art décoratif*, Parijs, oktober 1898).

Deze bijzonder uitgekende compositie heeft vandaag niets van haar kracht verloren. De ruimtelijke indeling is intact gebleven, hoewel op de eerste verdieping een uitbreiding werd toegevoegd. De organisatie van de ruimte wordt ook sterk benadrukt door de kleurstellingen en -harmonieën waar Maria en Henry van de Velde, als aanhangers van de wetenschappelijke theorieën waarop het

neo-impressionisme gebaseerd was, naar streefden. In de gaanderij – tegelijk doorgang en leefruimte, zoals in de Engelse cottages – geeft het befaamde 'dynamografische' behang dat speciaal voor Bloemenwerf werd ontworpen¹⁵ een sterke uitstraling aan deze ruimte (afb. 9a en b). Vanuit de hal gezien, vibreren de kleuren en vermengen ze zich met elkaar, terwijl de teke-

ning en het krachtige ritme van de lijnen de gaanderij een ruimtelijke autonomie en stevigheid geven.

.....
**POLYCHROMIE TEN
 DIENSTE VAN ASCETISME**

Het huis was ontworpen als 'een vesting tegen lelijkheid', maar vooral als woning van twee kunstenaars

Afb.9b

Het dynamografisch behangpapier (uit *L'Art décoratif. Revue internationale d'art industriel et de décoration*, Parijs, oktober 1898, nr. 1, tussen p. 10/11).

Afb.11

Behangpapier *Dahlia*, ontworpen door Maria en Henry van de Velde rond 1894 en gebruikt in de vestibule (© Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim, NKIM Kat. 9297).

Afb.12a

Het behangpapier *Ancolie* (*Akelei*), ontworpen door Maria en Henry van de Velde rond 1894 en gebruikt in de woonkamer van Bloemenwerf (© ENSAV – La Cambre, 3926 S).

Afb.12b

Maria in een jurk ontworpen door van de Velde, voor de drieledige deur van de woonkamer, 1900 (privéverzameling).

Afb.13

Gezicht op de vestibule vanaf de hal, rond 1900. Rechts van de deur *Zondag, Port en Bessin* van Seurat [1888] (© AML, FS X 882).

die een eenvoudig leven leidden, in symbiose met de natuur. Een aantal meubelen werd speciaal voor bepaalde ruimten ontworpen, zoals de tafel en de befaamde stoelen van de eetkamer [afb.10]¹⁶. Hier was ook een staalkaart van de productie van de maatschappij H. van de Velde et

Cie te vinden, zoals lampen, keramiek en andere objecten¹⁷. Er stonden weinig losse meubelen, want, zoals van de Velde het stelde, het belangrijkste meubilair was geïntegreerd in de architectuur¹⁸.

In dit interieur, waarvan de soberheid naar de normen van de tijd zelfs armoedig overkwam, waren materialen en kleuren de enige ornamenten. Maria en Henry ontwierpen het behangpapier voor verschillende ruimten: 'Dahlia' in de vestibule [afb.11], 'Ancolie' (*Akelei*) in de eetkamer [afb.12a en b] en waarschijnlijk ook dat van de slaapkamers¹⁹. De muren van de hal waren in twee tinten geschilderd. Een discrete decoratieve fries loopt langs de plinten en de kroonlijst die de wanden verdeelt²⁰ [afb. 13]. Werken van Seurat, Van Gogh en Signac sierden de ruimte en het grote, door Van Rysselberghe geschilderde portret van Maria leek met zijn roze en mauve tinten integraal deel uit te maken van de compositie van de hal. Het leverde waarschijnlijk de inspi-

ratie voor de kleurenharmonieën die van kamer tot kamer zijn terug te vinden en de ruimtelijke eenheid versterken. Ook de plankenvloeren die eenvoudig geïntegreerd waren of met ton-sur-ton linoleum bedekt, droegen bij aan die eenheid.

De wanden van de dienstruimten waren bekleed met oker-oranje grès tegels, terwijl de vestibule en de vestiaire deels werden afgewerkt met het Dahlia-behangpapier en deels met lichtblauwe keramische tegels. Net als de gaanderij heeft deze doorgangsruiimte een sterke ruimtelijke identiteit door de kleuren van de oppervlakken en de motieven van het behangpapier. De plafonds zijn bepleisterd zonder enige sierlijst – met uitzondering van de hal en de gaanderij. Sommige plafonds waren roze geschilderd. De natuurlijke kleuren van het houtwerk – de trap in beukenhout en de deuren in pitch pine met hun fraaie omlisgingen – zijn relatief licht²¹. Al het beslag is in messing en werd ontworpen door van de Velde [afb. 14].

Afb.14

Handgreep aan de buitenkant van de toegangsdeur van Bloemenwerf (foto P. Schmückle von Minckwitz).

HET LEVEN IN EEN LANDHUIS IN 1896

Het drama van het verlies van hun eerste kind heeft Maria en Henry van de Velde ongetwijfeld aangespoord om een gezonde woning te ontwerpen. In de bibliotheek van de kunstenaar die hij aan de school van La Cambre naliet, is een exemplaar te vinden van het werk van W.H. Corfield²². In Bloemenwerf werden diens raadgevingen over comfort en hygiëne van gebouwen duidelijk opgevolgd, zowel wat de constructiewijze betreft (dubbele geventileerde muren in de gevel) als wat betreft ventilatie, isolatie, hydraulica, sanitair, verlichting en het gebruik van bepaalde materialen. Hierdoor werd het een vrij atypisch huis dat op het vlak van bouwwijze en comfort kwaliteiten bezat die voor die tijd ongebruikelijk waren en

ongetwijfeld ook in het licht van de huidige eisen nog altijd performant zijn.

Toen Bloemenwerf gebouwd werd, lag het in volle platteland. Er waren geen water- of elektriciteitsleidingen. De verlichting gebeurde met gas, drinkwater werd opgepompt uit een waterput die toegankelijk was via de kelder en de achterkeuken. Naast de keuken stond een citerne en op de eerste verdieping²³ werd het regenwater van de daken vergaard in een groot reservoir dat zorgde voor stromend water in de badkamer, die er net onder lag, en in het toilet op de benedenverdieping. Tegen de achterkeuken bevond zich een droogtoilet dat van buitenaf toegankelijk was. Het afvalwater werd afgevoerd via een zinkput en het huis werd verwarmd met kolenkachels.

BLOEMENWERF NA MARIA EN HENRY VAN DE VELDE

Toen hun zaak begon te groeien, dachten Henry en Maria van de Velde er even aan om Bloemenwerf uit te breiden, maar uiteindelijk besloten ze om in september 1900 het huis te verlaten en naar Berlijn te verhuizen. Van de Velde had immers vooral succes in Duitsland²⁴.

In de periode tussen hun vertrek en de verkoop van het huis door Louise Sèthe in 1915 onderging het huis vrijwel geen veranderingen. De volgende eigenaar (van 1915 tot 1949) liet vooral verbeteringen uitvoeren op het vlak van comfort, naast kleine, omkeerbare veranderingen. In 1934 verkocht hij wel een deel van het terrein, waardoor de tuin de helft van zijn oorspronkelijke oppervlakte verloor (afb. 15). De grootste ingre-

BLOEMENWERF arch. *Henry van de Velde*
 Restauration & reaffectedation
 pour le compte de Mr. et Mme SPEIDEL

REZ-DE-CHAUSSÉE

Modifications intervenues
 depuis 1900 (hormis les
 sols) :

- - intervention Wouters
 (1915-1949)
- - intervention Thewys
 (1949-2016)

Renouvellement de toutes
 les finitions.

AMM doss. 341117 doc: 15/11/2016

BLOEMENWERF arch. *Henry van de Velde*
 Restauration & reaffectedation
 pour le compte de Mr. et Mme SPEIDEL

ÉTAGE

Modifications intervenues
 depuis 1900 (hormis les
 sols) :

- - intervention Wouters
 (1915-1949)
- - intervention Thewys
 (1949-2016)

Renouvellement de toutes
 les finitions.

Afb.16

Plannen van de wijzigingen die het huis onderging tussen 1900 en nu (plan van de auteur).

Afb.15
Evolutie van het perceel: de omvang van de eigendom in 1900 aangeduid op het huidige kadasterplan (plan van de auteur).

Afb.17
De tuin vanaf het bordes rond 1900. Op het pad Maria, Henry en Nele van de Velde (© AML, FS X 00187/882/004).

pen aan het huis en de tuin gebeurden in de lange periode van 1949 tot 2016. De oorspronkelijke tracés van de tuin werden gewijzigd door verkaveling en de meeste planten werden vernieuwd²⁵.

Vooraleer het huis werd beschermd, waren de grootste structurele ingrepen de toevoeging van twee slaapkamers en een badkamer boven het atelier (1955) (afb. 16)²⁶, het aanbrengen van een bijkomend venster in de zuidgevel boven de keukendeur en de bouw van een garage in de tuin (1961) op de plaats van een tuinhuis, aan de kant van de Kolonel Chaltinstraat. De uitbreiding van het huis aan de achterkant tast het globale uitzicht vanuit de tuin nauwelijks aan en de toevoeging van de kamers zorgt voor een grotere gebruiksflexibiliteit – hoewel het mooie volume van het atelier hiervoor werd verlaagd. De interventies op de afbouw (vooral op de topgevels) en de afwerkingen daar-

entegen wijzigden het aspect van het huis soms grondig.

DE INZET VAN DE RESTAURATIE

Het voornaamste doel is Bloemenwerf zowel binnen als buiten opnieuw een coherent uitzicht te geven. De heraanleg van de tuin moet weer aanknopen bij de door van de Velde ontworpen scenografie die vertrok vanaf de toegang tot het eigendom, maar moet ook de acht huizen, die achteraan in de voormalige tuin werden gebouwd en die het uitzicht naar en vanuit Bloemenwerf erg hebben veranderd, zoveel mogelijk aan het zicht onttrekken²⁷. Het herstel van het landelijke aspect waar Henry en vooral Maria van de Velde zo van hielden – een huis omgeven door bloemen, fruitbomen en een groentetuin – vormt een essentieel onderdeel van de restauratie (afb.17). Ook het terugvinden

van de juiste kleur van de bepleistering en het schrijnwerk van de gevel is een belangrijk gegeven²⁸. Uit oude foto's blijkt dat het schrijnwerk contrasteerde met de bepleistering en dat de toegangsdeur en portiek in twee tinten waren geschilderd²⁹. De samenstelling van de topgevels is niet precies gekend (het hout van het vakwerk werd vervangen door een cementlaag), maar van de Velde schrijft wel dat ze afwisselend in donkergroen en grijs waren geschilderd³⁰.

Wat de interieurs betreft is het oorspronkelijk spel van materialen en kleuren een van de aspecten die van doorslaggevend belang zijn voor de ruimtelijke compositie. Om de originele sfeer terug te vinden van dit huis, dat als totaal kunstwerk werd ontworpen, is het essentieel dat de structurerende ruimten die samen één enkel, vloeiend geheel vormen, naar de oorspronkelijke toestand worden gerestaureerd (materialen,

afwerking, polychromie); te meer daar dit kan bijdragen aan de bio-klimatologische eigenschappen en het comfort.

De grootste moeilijkheid is om voor Bloemenwerf een bestemming te vinden die geen schadelijke ingrepen vergt. Het idee van de nieuwe eigenaren om het in te richten als residentie voor kunstenaars en wetenschappers, lijkt een oplossing te bieden om het huis op die manier een nieuw leven te geven.

Vertaald uit het Frans

NOTEN

- Om deze continuïteit aan te tonen, bereidden de Archives d'Architecture Moderne een publicatie voor over de Duitse ontwerpen van van de Velde (die zich grotendeels in het voormalige Oost-Duitsland bevinden). Het boek werd tussen 1985 en 1988 gefinaliseerd door F. Borsi, F. Loyer en A. Van Loo, maar helaas werd het nooit gedrukt. Hoewel er na de eenmaking van Duitsland andere publicaties over verschenen, blijft dit deel van van de Veldes oeuvre nog steeds onbekend. Bloemenwerf ligt in de Vanderaeylaan 102 in Ukkel. Bij KB van 3 augustus 1983 werd het huis beschermd als bouwkundig erfgoed en de tuin als landschap. Het *Nouvelle Maison* in de Albertlaan 1 in Tervuren werd op 9 november 1994 beschermd.
- In zijn memoires wijdt van de Velde hieraan tientallen pagina's (A. Van Loo, *Henry van de Velde. Récit de ma vie*, t. 1, Versa / Flammarion, Brussel / Parijs, 1992, pp. 281 e.v.).
- De restauratie van Bloemenwerf werd toevertrouwd aan architect G. Stegen. Het onderzoek voorafgaand aan de restauratie in 2016-2017, heeft het huidige artikel gevoed. Het bestond uit:
  - een historische studie en een kritische evaluatie van de lotgevallen van Bloemenwerf (door P. Smückle van Minckwitz, kunsthistorica);
  - de evolutie van het eigendom, de ruimtelijke analyse en de verbouwingen en een analyse van alle vertrekken, inclusief de identificatie van het meubilair en de kunstwerken aanwezig op Bloemenwerf ten tijde van van de Velde (door A. Van Loo, architecte en stedenbouwkundige);
  - stratigrafisch en materieel onderzoek van de afwerking van gevels en vertrekken (door A. Verdonck, architect, en G. Stegen, architect);
  - reconstructie van de *as built* plannen en opstellen van een referentiesituatie (door G. Stegen).
- Ook al werd de bouw van het huis gesuperviseerd door de aannemer die in 1880 het huis van de familie Sèthe aan de Dieweg had gebouwd.
- Het '*Conception rationnelle*' (Rationeel ontwerp) is het kernbegrip in van de Veldes werkmethode. Het komt zo vaak terug in zijn geschriften, en vooral in zijn memoires, dat hij het afkort als 'C.R.'.
- Over deze omstandigheden, zie A. Van Loo, *Henry van de Velde. Récit de ma vie*, op. cit., pp. 281-294 en F. Aubry, 'Henry van de Velde en Bloemenwerf. Het verhaal van een ongewoon meesterwerk', *Erfgoed Brussel*, nr. 22, Brussel, april 2017, pp. 45-55.
- Het terrein dat achteraan was afgebakend door een pad (de huidige Kolonel Chaltinstraat) werd op 11 januari 1895 aangekocht. De bouwvraag voor een 'landhuis' werd op 11 april 1895 ingediend door Louise Sèthe (die tot aan de verkoop in 1915 eigenaar bleef van het huis). De aanvraag werd op 18 april, dus een week later, goedgekeurd. Maria en Henry waren vanaf 13 februari 1896 op Bloemenwerf gedomicilieerd (archief van de dienst Stedenbouw en Bevolking van de gemeente Ukkel).
- Het was van de Veldes eerste grote opdracht (geopend op 26 december 1895). Zie *Henry van de Velde. Récit de ma vie*, op. cit., pp. 266-281.
- Eveneens ontworpen door Henry van de Velde. Het huis gelegen in de Vanderaeylaan 118 is vandaag onherkenbaar, maar heeft nog altijd mooie art-nouveauekken. Het terrein van Bloemenwerf, dat in 1897 51 are besloeg, is vandaag ongeveer 20 are kleiner.
- Op enkele details na, zijn de tekeningen van de gevels de enige die van de hand van van de Velde zelf zijn. Uitvoeringsplannen werden niet teruggevonden. Tot zijn inspiratiebronnen behoorden de *Walnut Tree Farm*, een huis in 1890 gebouwd door C.F.A. Voysey, en onder meer gepubliceerd in de tijdschriften *The Studio* (nr. 19, oktober 1894, p. 34) en *The British Architect* (vol. XLVI, 1894, pp. 417-420), maar ook de Amerikaanse *Shingle style* en een aantal gebouwen in vernaculaire stijl (topgevels met stompe hoeken) die typisch waren voor de Belgische kust en Nederland (in de *VS Dutch Style house* genoemd).
- MEIER-GRAEFE, J. (red.), *L'Art décoratif*, Parijs, oktober 1898. Speciaal nummer gewijd aan van de Velde. De meeste foto's van Bloemenwerf genomen door Charles Lefébure, een vriend van Henry van de Velde, worden bewaard in de Archives et Musée de la Littérature (AML) van Brussel, in een speciaal fonds (FS X), en in het Henry van de Velde archief in de Ecole supérieure des Arts visuels de la Communauté française - La Cambre (in de lokalen van de school die van de Velde in 1926 oprichtte).
- In 1961 werd eveneens een garage toegevoegd die werd ontworpen als afzonderlijk gebouw, toegankelijk via de Kolonel Chaltinstraat, met daaronder een tuinhuis op gelijke hoogte van de tuin.
- De hypothese dat zich in het souterrain een metaalatelier bevond, wordt bevestigd door enkele foto's (*Henry van de Velde. Récit de ma vie*, op. cit., p. 313): op het linoleum van de hal ligt een klein vloerkleed, tussen de keldertrap en het rechtersas, om het ongemak van het frequente heen en weer geloop tussen het atelier en de tuin te verminderen - de keuken gaf direct uit op de tuin en ze fungeerde dus als dienstingang vanaf de toekomstige Kolonel Chaltinstraat, waar zich een tweede ingang bevond.
- De fotoreportages werden gesuperviseerd door van de Velde en ze documenteren alleen de structurerende ruimten bestaande uit de centrale hal en de aanpalende ruimten: de vestibule, het atelier en de woonkamer op de benedenverdieping, de gaanderij en het kleine bureau op de overloop op de eerste verdieping.
- Dit behangpapier werd in geen enkel eerder ontwerp van van de Velde gebruikt en is een van de zeldzame documenten dat in kleuren die het origineel benaderden werd gepubliceerd, namelijk in het aan van de Velde gewijde nummer van *L'Art décoratif* van oktober 1898, waarin Bloemenwerf ruim aan bod komt.

16. De zogenaamde Bloemenwerf-modellen werden in de lente van 1896 geëxposeerd bij *La Libre esthétique* en vervolgens geproduceerd in verschillende varianten die tot in 1900 veel succes kenden.
17. 'Arts d'industrie et d'ornementation', Graystraat 53 in Brussel.
18. Dat was het geval voor de bibliotheken en de vitrines van de gaanderij, de atelierkast, het aanrecht in de keuken, de ingebouwde kast in het aanpalende sas en de kleerkast van de kamer op de benedenverdieping. Zie *Henry van de Velde. Récit de ma vie, op. cit.*, p. 291.
19. Zie ZURTRASSEN, B., 'Behangselpapier van het echtpaar van de Velde. Een quatre-mains?', *Erfgoed Brussel*, nr. 22, Brussel, april 2017, pp. 56-59. Intussen is het complete gamma van door Maria en Henry van de Velde ontworpen behangpapier teruggevonden in het *Nordenfjeldske Kunstinstituut* van Trondheim (NKIM Kat. 9297). NB. 'Ancolie' (Akelei) werd ook gebruikt in de alkoof van de schouw van de grote woonkamer in het huis van Théo Van Rysselberghe, Abdijstraat 63 in Elsene.
20. Hetzelfde decor werd recentelijk teruggevonden in het trappenhuis van het Huis Otlet, Floreestraat 13 in Brussel, dat van de Velde tussen 1897 en 1898 inrichtte op vraag van architect O. Van Rysselberghe.
21. Zoals in het huis van Dr. Leuring (De Zeemeeuw, Wittebrug bij Den Haag, 1901-1902), dat van de Velde als het eindpunt beschouwde van zijn experimenten in Bloemenwerf. Zie een brief van H. van de Velde aan Maria van 1904 (AML, FS X 784/04/08).
22. CORFIELD, W.H., *Les maisons d'habitation, leur construction et leur aménagement, selon les règles de l'hygiène*, Petite bibliothèque médicale, Parijs, 1889. Vertaling van *Dwelling houses. Their sanitary construction and arrangements*, Londen 1880.
23. Deze ingenieuze installatie verklaart de aanwezigheid van de eigenaardige erker die de vorm heeft van een beglaasde uitsprong op de noordgevel, en waarover F. Aubry spreekt in haar artikel, *op. cit.*, pp.50-51.
24. Er zijn vrij stuntelige schetsen bewaard, die niet van van de Veldes hand zijn (bewaard in het ESAV – La Cambre) en die getuigen van zijn intentie om Bloemenwerf te verbouwen en een verdieping toe te voegen boven het atelier. Dit plan werd opgegeven omwille van de verhuizing naar Berlijn. Na het vertrek van Maria en Henry werd het huis, in afwachting van hun terugkeer, als landhuis verhuurd.
25. Het gevolg was dat het oorspronkelijke portaal werd gesloopt en de ingang hoger in de laan kwam te liggen, waardoor de tuin en zijn tracé totaal veranderden.
26. Volgens een gelijkaardig idee dat van de Velde in 1900 naar voor schoof.
27. Deze studie wordt uitgevoerd door tuin- en landschapsarchitecte Ann Voets.
28. Niet alleen voor de restauratie van Bloemenwerf, maar ook om van de Veldes architectuur in het licht van zijn theoretische en moraliserende geschriften te evalueren. Tot in 1975 was de bepleistering van het huis roze en het schrijnwerk groen, kleuren die gelijkaardig waren als de oorspronkelijke.
29. De getuigenissen over de afwerking van de gevels zijn vaag (volgens van de Velde bister, geel volgens zijn vriend en biograaf Karl Ernst Osthaus) en de bouwtoelating gaf nog andere voorwaarden die vervuld moesten worden: zij bepaalde dat de gevels en de omheiningsmuur in de kleur van Franse steen moesten bepleisterd worden. Uit stratigrafisch onderzoek is gebleken dat de gevel vroeger beschilderd was met zandsteenkleurige olieverf en het schrijnwerk in meerdere tinten groen.
30. Zie *Henry van de Velde. Récit de ma vie, op. cit.*, p. 287.

Henry van de Velde's Bloemenwerf (1895-1896) Study of a legendary construction

The rediscovery of Henry van de Velde's German oeuvre in the second half of the 1970s made it possible to explain the great difference separating the Romanticism of the artist's very first house *Bloemenwerf*, built in 1895, and the clearly Functionalist style of *La Nouvelle Maison*. The latter is the fourth and final residence he built in Tervuren, not far from Brussels, in 1927. Recent studies of *Bloemenwerf* are now providing us with additional insights.

Bloemenwerf had a legendary status even before it was properly studied. Very little was known about several key aspects of its design: its original site, its location, its structural layout, its materials, its fittings, its furnishings, etc. Even its strange appearance and unexpected spatial organisation had barely been investigated. These are the questions - essential for the restoration project - explored by this study. It is necessary to address these as, although it was the first construction created by an artist with no architectural training, the house bears witness to excellent spatial understanding as well as to remarkable technical expertise and perfectionism. Finally, it teaches us the essential role assigned to the materials and colours of the spaces created in accordance with the "rational design" that Henry van de Velde advocated throughout his life.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Pascale Ingelaere, Murielle Lesecque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COORDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE DOSSIER

Paula Dumont en Pascale Ingelaere

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Manuela Core,
Lise Cuykens, Emmanuelle de Sart,
Paula Dumont, Vincent Heymans,
Isabelle Leroy, Griet Meyfroots,
Christophe Mouzelard, Constantin
Pion, Coralie Smets, Christian
Spapens, Guido Stegen, Anne Van Loo,
Ann Verdonck, Tom Verhofstadt

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiqu Belgium NV/SA

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Harry
Lelièvre, Wim Kenis, Coralie
Smets, Tom Verhofstadt en de
leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Sait Köse, Francis Metzger,
Marie-Françoise Plissart,
Augustin Siaens, Familie Speidel,
Philippe et Marinette Terseleer

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Cultureel Erfgoed
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden
zij verzocht zich kenbaar te maken bij
de Directie Cultureel Erfgoed van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM Archives d'Architecture Moderne
AML Archief en Museum van
de Franstalige literatuur
CIDEP Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
ENSAV École nationale
supérieure des arts visuels
GAE/DS Gemeentearchief
Elsene/Dienst Stedenbouw
GAV/DS Gemeentearchief
Vorst/Dienst Stedenbouw
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG Koninklijk Musea voor
Kunst en Geschiedenis
RBC-BHG Région Bruxelles Capitale,
Brussels Hoofdstedelijk Gewest
RIBA Royal Institute of British Architects
SAB – Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/007

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwood
015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

Laatste nummers

026-027 - April 2018
Kunstenarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

urban
.brussels

BUP BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
BSE BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

10 €

ISBN 978-2-87584-176-6